

Сергій Конюхов

здобувач кафедри історії, теорії та практики культури Національного університету «Львівська політехніка»



Проаналізовано особливості формування соціально-економічної програми Організації Українських Націоналістів у 1920—30-х роках. На основі тез і рефератів ідеологів ОУН М. Сціборського, Я. Моралевича, Л. Костаріва зроблено висновок про те, що соціально-економічна програма максимально враховувала промислову, аграрну, фінансово-торговельну політику держави. Програма передбачала збільшення народного майна та забезпечення добробуту населення шляхом розбудови всіх галузей народного господарства. Ключові слова: соціально-економічна програма, аграрна політика, промислова політика, фінансово-торговельна політика.

Peculiarities of the way the social-economic program of the Organization of Ukrainian Nationalists was worked out in 1920-1930s are analysed. Based on thesis by the OUN ideologists M.Stsiborsky, Y.Moralevych, L.Kostariv the conclusion was made that the program included industrial, agricultural and commercial state policies as much as possible. The program was aimed to enlarge national property and to provide people's welfare by means of development of all sectors of the economy. Key words: social-economic program, agricultural policy, industrial policy, commercial policy.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПРОГРАМИ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У 1920–1930-Х РОКАХ

Після Першої світової війни українцям не вдалось вибороти незалежність для своєї держави. Однак боротьба українських націоналістів за самостійність все ж сприяла побудові фундаментальних політичних, соціально-економічних ідей розвитку незалежної Української держави. Організація Українських Націоналістів, безумовно, мала неабиякий вплив на подальший розвиток історії. Наприклад, питання стосовно фінансово-економічної політики України, обговорюване в ОУН у 1920—30-х роках, актуалізувалися вже в 1990-х рр., після здобуття Україною незалежності із введенням гривні і намаганням побудувати ринкову економіку. Окрім того, в 1990-х рр. помітний був вплив інших ідей українських націоналістів. Зокрема, щодо конвертованості валюти (ця ідея, по суті, була відкинута ССРСР), оподаткування «люксових» речей, якими можуть користуватися більш заможні. Ці питання, до речі, залишаються актуальними й сьогодні. Таким чином, розгляд особливостей формування соціально-економічної програми ОУН у 1920—1930-х роках є актуальним і з огляду на те, що діяльність ОУН впливала на формування свідомості мас, і тому, що ця організація заклала фундамент для сучасної соціально-економічної програми незалежної України.

Основне призначення політичної організації взагалі полягає в тому, щоб цілеспрямовано організовувати маси для захисту їхніх інтересів. Соціально-економічні цілі ОУН були сформовані в поєднанні з ідейно-політичною, організаційною, пропагандивною діяльністю, з виробленням стратегії поведінки на різних етапах розвитку й за різних політичних умов.

В сучасних умовах зростає значення політичних організацій, спрямованих на досягнення певної мети на основі спільних, узгоджених, скоординованих дій.

Зазначимо, що різні аспекти розвитку соціально-економічної програми ОУН неодноразово були в полі зору українських істориків. Значну увагу програмним документам ОУН, ухваленим на II Великому зборі ОУН у Римі, приділив Георгій Касьянов у праці

«До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів»¹, однак соціально-економічні принципи, яких дотримувалась ОУН наприкінці 1920-х рр., залишилися поза його увагою. Наукове значення для нашого дослідження має праця Петра Мірчука «Нарис історії ОУН»². Однак про розвиток економічних ідей у його дослідженні є лише поодинокі згадки. Питання про діяльність ОУН загалом цікавило багатьох істориків. Мета ж нашого дослідження — проаналізувати чинники, що впливали на формування соціально-економічної програми українських націоналістів, окреслити основні її аспекти. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

- вивчити документи, в яких викладена програма ОУН щодо соціально-економічного розвитку;
- проаналізувати твердження ідеологів ОУН щодо соціально-економічного розвитку;
- визначити основні засади формування соціально-економічної програми ОУН у 1920-х — 1930-х рр.

Зазначимо, що питання фінансів та економіки постійно непокоїли провідників ОУН та особисто Євгена Коновальця. Про це свідчать, зокрема, листи голови проводу ОУН секретареві ПУН Володимирові Мартинцю: «В справах фінансових дозволяйте прийняти слідуюче до відома. Я беру відвічальність тільки за ті витрати, які вміщені в бюджеті. Поскільки повстали які-небудь перевитрати, тоді Ви мусите самі на місці вишукувати собі джерела доходів, з яких такі витрати могли б бути покриті. Коли ці гроші, які Вам пересилається щомісячно на Р.Н., не вистачають, в такому разі старайтеся або ще рідше видавати “Розбудову Нації”, або видавати її двомісячно, але в зменшеному об’ємі. Коли всі панове не усвідомлять собі цього, що муситься брати увагу на ті фонди, які в нас маються, то я пророкую, що ми в дуже скорому часі муситимемо оголосити своє банкруцтво»³. Як бачимо, Є. Коновальця

¹ Касьянов Г. До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів (Аналітичний огляд) — Київ, 2003. — 62 с.

² Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Т. 1. 1920—1939. — Львів, 2003 р. — 642 с.

³ Коновалець. «Я б’ю в дзвін, щоб зрушити справу ОУН з мертвої точки...» Невідомі документи Організації Українських Націоналістів. Рік 1930 // Документально-наукове видання / Передм. А. Кентій, В. Лозицький. — К.: Темпора, 2003. — 272 с.

тривожила нестача грошей на додаткові витрати. Розподіл наявних коштів потребував економії, виваженої політики щодо їх витрат. Навіть за підтримки меценатів, й зокрема закордонних, не лише видавничча справа, а й інша діяльність потребували чіткої фінансової звітності, економії.

За таких умов, очевидно, необхідними були не лише старання Легії Українських Націоналістів, Союзу Української Націоналістичної Молоді і, власне, Української Військової Організації, очолюваної Є. Коновальцем. Потрібні були нові ідеї, які б стали фундаментом економічної програми ОУН.

Економічна програма ОУН була сформована, в основному, в ході дискусій під час підготовки до Першого Конгресу українських націоналістів у 1929 р. і являла собою стратегічний план економічних дій в умовах здобуття Україною самостійності. Основні ідеї соціально-економічного розвитку української держави були втілені в тезах і рефератах Миколи Сціборського, Якова Моралевича та Леоніда Костаріва.

Провідний діяч ОУН, теоретик українських націоналістів М. Сціборський докладно проаналізував суть світових історичних соціальних процесів, визначив їхні особливості, чинники їхнього розвитку і зробив висновок про те, що в основі історичних соціальних процесів віддавна була боротьба за землю. Питання землі, на думку М. Сціборського, також є актуальним і для України, оскільки значна частка економічних ресурсів базується на сільському господарстві. М. Сціборський робив акцент на тому, що основною силою реалізації соціально-економічної програми ОУН повинні стати середні селянські господарства⁴.

До речі, майже всі партії кінця 1920-х — початку 1930-х рр. ставали на захист селянства й дотримувалися такої політики, яка забезпечувала б інтереси цієї соціальної групи. Інакше кажучи, основні політичні сили вважали головним складником української нації селянство. Таке визнання, на думку М. Сціборського, є «безперечним позитивним наслідком революції». Однак те, що «провідні революційні кола... не змогли практично вплинути на перебіг аграрної революції», він відносить до негативних наслідків цієї

⁴ Сціборський М. До аграрної політики націоналізму // Розбудова нації. — 1928. — Ч. 9. — С. 333—334.

ж таки революції 1917—1921 рр. Селянство як основна група, за соціально-економічною програмою М. Сціборського, мала принести українській державі в майбутньому багатство, міцність і стабільний розвиток. Аналіз праці М. Сціборського «До аграрної політики націоналізму» свідчить, що соціально-економічна політика майбутньої української держави в концепції М. Сціборського мала орієнтуватись, в основному, на аграрний сектор і враховувати перш за все інтереси селянства як основної рушійної сили української нації.

Відмінної думки дотримувався інший ідеолог ОУН — Л. Костарів. У своїй праці «Проблеми української промислової політики» він наголошував

на гармонійному розвитку усіх галузей господарства, а не лише аграрного комплексу. На думку Л. Костаріва, щоб стати економічно незалежною державою, потрібно розвивати й краще організувати національну промисловість. А це, своєю чергою, забезпечить покращення обороноздатності країни і сприятиме збільшенню кількості робочих місць в майбутньому⁵.

Порівнюючи ці міркування, варто зазначити, що питання ролі держави в соціально-економічній політиці обох теоретиків було чи не найважливішим. Однак погляди їхні дещо різняться. Так, Л. Костарів, визнаючи неспроможність «національних» підприємців перебрати на себе організацію і розбудову української промисловості, наголошує на організації капіталістичних спілок,



Микола Сціборський

⁵ Костарів Л. Проблеми української промислової політики // Розбудова нації. — 1929. — Ч. 5. — С. 138.



Легія Українських Націоналістів. Сидять зліва: 1. М. Сціборський, 2. М. Тобілевич, 3. Т. Пасічник-Тарнавський, 4. Л. Костарів, 5. Загривний. Стоять зліва: 6. Юрій Руденко, 7. Юрій Артюшенко, 8. Д. Пасічник, 9. Р. Минів, 10. Д. Демчук, 11. О. Чехівський, 12. К. Дударів, 13. Я. Герасимович

коли концерн або трест контролює яке-небудь підприємство, володіючи «контрольним» пакетом акцій. А М. Сціборський ставить питання про повернення у власність держави приватних земель через викуп. Однак слід зазначити, що, на думку М. Сціборського, викуп земель «повинен мати винятково індивідуальну форму, але ніколи не загальну», оскільки це могло б спричинити негативний вплив на широкі селянські маси, які для М. Сціборського є «основою нації».

Відповідно до економічної програми М. Сціборського, основою аграрної політики є підтримка та розвиток трудового господарства, яке, на відміну від капіталістичного сільського господарства, є «більш праце- й капітало-інтенсивним зі зростаючою

⁶ Сціборський М. До аграрної політики націоналізму // Розбудова нації. — 1928. — Ч. 9. — С. 336.

прогресією урожайности, чого не помічаємо в господарствах капіталістичних»⁶.

На основі проаналізованих праць М. Сціборського та Л. Костаріва можемо стверджувати, що ідеологи соціально-економічної програми ОУН критикували комуністичну націоналізацію та вважали неприйнятними персоналістські капіталістичні відносини, за яких економіка спирається лише на окремих підприємців. Праці провідних теоретиків засвідчують, що в соціально-економічній програмі ОУН помітні намагання скерувати розвиток держави, щоб підпорядкувати її політику інтересам нації. Бачимо, що центральними категоріями соціально-економічних відносин як в аграрній, так і в промисловій політиці мали стати спілки, об'єднання, які також зазнавали б впливу й контролю з боку держави.

Соціально-економічна концепція ОУН тісно перепліталась із фінансово-економічною. Значний внесок у розвиток фінансово-економічних питань ОУН зробив свого часу голова соціально-економічної комісії на Конгресі Українських Націоналістів ОУН Я. Моралевич. Сучасний учений, український історик Володимир Панченко⁷ докладно проаналізував не лише погляди Я. Моралевича, а й концепцію фінансового розвитку України в ідеології українських націоналістів узагалі. За спостереженням В. Панченка, серед основних положень концепції помітною є ідея поступового переходу до національної валюти, яка спочатку зрівнялась би з рублем, а згодом за вартістю прирівнювалась би до грошових одиниць Великобританії, Франції або Сполучених Штатів Америки. Таку концепцію активно пропагував саме Я. Моралевич. Він вважав, що для того, щоб нова валюта («гривня») була надійною й стабільною, обов'язковим мало б стати дотримання таких умов: «1) гроші мусять походити з мінового народногосподарського обороту; 2) власник грошей може їх достати лише внаслідок реалізації певних господарських цінностей на ринку; 3) кількість грошей мусить точно відповідати тій купувальній силі, яку набув власник, реалізуючи на ринку господарські цінності»⁸.

⁷ Панченко В. Г. Концепція фінансового розвитку України в ідеології українських націоналістів // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. — К., 2009. — Вип. 18. — 384 с.

⁸ Там само. — С. 30.

Серед основних проблем у побудові економічно стабільної держави Я. Моралевич виділяв формування стабільної банківської системи, яка контролювалася б не законодавчими органами держави, а представниками громади. Однак в той же час Я. Моралевич вважав, що «антисоціальна банківська політика може привести до незчисленних втрат і небезпечних заворушень»⁹. Тому контроль держави над цією сферою мав бути обов'язковим.

Функціонування податкової системи мало відбуватись також на основі соціальних реформ. Всі податки мали збиратись за «поступово-пропорційним» принципом, який передбачав встановлення певного мінімуму, з якого можна було стягувати податок, далі ж пропорційність мала б зростати за ступенями.

Функціонування економіки української держави значною мірою мало б здійснюватись завдяки залученню зовнішніх інвестицій, які не лише принесли б державі додаткові кошти, а й дозволили дещо удосконалити сферу транспорту й зміцнити важку промисловість. В економічній концепції Я. Моралевича помітно, з одного боку, протекціоністський характер держави по відношенню до економічних інституцій, з іншого — соціальний вектор, який полягав у тому, щоб податків у казну сплачував більше той, хто має більші прибутки. Як бачимо, фінансово-економічна програма ОУН була конкретною й передбачала розвиток української держави.

Соціально-економічну програму ОУН, побудовану на основі поглядів М. Сціборського, Л. Костаріва та Я. Моралевича, можна зобразити у вигляді такої таблиці:

Напрямок	Промислова політика	Аграрна політика	Фінансово-торгівельна політика
Автор програми	Л. Костарів	М. Сціборський	Я. Моралевич
Основна рушійна сила	Капіталістичні спілки (концерн, трест)	Середні селянські господарства	Банки, підконтрольні спеціальним установам, державі та представникам громади

⁹ Панченко В. Г. Концепція фінансового розвитку України в ідеології українських націоналістів // Гілея (науковий вісник): Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. — К., 2009. — Вип. 18. — С. 31.

Роль держави	Контроль, регуляція і розвиток (протекціонізм, патерналізм)
--------------	---

Отже, можемо зробити висновок про те, що соціально-економічна програма ОУН базувалася на теоретичній розробці трьох основних видів політики: промислової, аграрної та фінансово-торгівельної. Основними рушійними силами в соціально-економічній сфері мали бути концерни, середні селянські господарства, банки. Державі відводилась роль контролю, регуляції й розвитку соціально-економічної сфери. Соціально-економічна програма ОУН у 1920-х — 1930-х рр. перш за все враховувала інтереси української нації. Ця програма ґрунтувалася також на ідейно-політичних засадах ОУН. Вона орієнтувалася на те, що Українська держава повинна бути самодостатньою в економічному плані. Програма передбачала збільшення народного майна та забезпечення матеріального становища населення шляхом розбудови всіх галузей народного господарства.